

11. Скаб М. С. Граматика апеляції в українській мові / М. С. Скаб. – Чернівці : Місто, 2002. – 272 с.
12. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л. О. Пустовіт та ін. – К. : Довіра, 2000. – 1018 с.

Ермоленко С. І., Песфі В. М.

*Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького*

СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРІВНЯНЬ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОЗИ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА)

Актуальність статті зумовлена підвищеною увагою сучасної лінгвістики до вивчення порівнянь, зокрема потребою детального висвітлення їхньої сутності, різновидів, засобів вираження, структурних, семантичних характеристик у художній літературі.

Порівняльні конструкції із лексико-граматичного боку досліджували Н. Шаповалова [10] (функціонально-семантичний статус порівняльних конструкцій у сучасній українській мові) й І. Кучеренко [7] (порівняльні конструкції мови в світлі граматики), тоді як із стилістичного – А. Сващенко [8] (порівняння у творчості О. Кобилянської), Л. Ставицька [9] (порівняння в поемі М. Бажана), Г. Конторчук [6] (порівняння в поетичному мовленні В. Стуса), О. Барменкова [5] (компаративна модель світу в російській мові та її реалізація у творах І. Бабеля) та ін.

Одним із найменш досліджених в українському мовознавстві у цьому колі проблем є питання вираження порівнянь у художній прозі, а саме у творчості Юрія Андруховича.

У цих текстах порівняння мають значний стилістичний потенціал: вони надають асоціативного світосприймання описові дійсності, особи чи предмета; увиразнюють їхню експресивну ознаку тощо. На думку багатьох лінгвістів, такі порівняння виконують передовсім естетичну функцію. І ця властивість порівнянь із великою майстерністю використана в творчості «станіславського феномена» – Юрія Андруховича, який організував літературне угруповання «Бу-Ба-Бу» у 90-х рр. XX ст., нині пише прозові твори та є активним громадським активістом, поборником європейської інтеграції, шанувальником елітарної літератури, а також його вірші було покладено на музику, яку виконують музичні гурти «Мертвий півень», «Плач Єремії», «Знову за старе», «Сігал Сложив Спілка», й особливо останнім часом у польському гурті «Карбідо».

Виражаючи почуття щодо певної особи, об'єкта чи ситуації, Юрій Андрухович використовує порівняння різних типів. Попри те, що порівняння є вагомим чинником творення експресивності художніх творів, вони й досі не підлягали ґрунтовному предметному аналізу, що й доводить актуальність нашого дослідження.

Метою статті є визначення семантико-структурного статусу порівнянь на матеріалі прози Юрія Андруховича.

Порівняння за своєю структурою у прозі Юрія Андруховича ми можемо поділити на такі типи: 1) порівняння-присудки (*При цьому я немов бачив...* [4, с. 6]); 2) порівняння як головні члени односкладних речень (*Так наче його не існувало ніколи на цьому світі* [4, с. 10]); 3) порівняння-обставини способу дії (*...назва нашого з «Карбідо» альбому прийшла неначе сама собою – «Самогон»* [4, с. 6]); 4) порівняння, виражені орудним відмінком іменників у функції об'єкта порівняльної конструкції (*Так от – Егон Альт виявився не таким* [4, с. 7]); 5) порівняння, виражені прислівниковою формою з **по-** (*Не було й тіні від того ледь екзальтованого і по-божевільному закоханого в мої писання дивака...* [4, с. 7]); 6) порівняння, виражені порівняльними зворотами із сполучниками **як, мов, ніби** тощо) (*...махаючи руками, ніби крилами...* [3, с. 104]; *...і продерся, мов крізь вапу, липку і криваву, крізь це повітря...* [3, с. 103]); 7) порівняння-обставини міри й ступеня (*... він зупиняв натовську агресію як міг* [4, с. 18]; *... серце калатало як навіжене ...* [3, с. 102]); 8) порівняння-обставини причини й мети (*... спершу мейлом, а тоді, як підтвердження, і телефоном* [4, с. 6]); 9) порівняння-означення (*... сам собою вже наче звільнений від головного з внутрішніх зобов'язань* [4, с. 6]; *Кімнати минали з такою швидкістю, як на екрані ...* [3, с. 102]; ...

губи він мав обсіпані прищами, **як після гарячки** [3, с. 105]); 10) порівняння-прикладки (... а **музика** Генделєвої «Паскалії» напливала все ближче, **як фінальний траурний супровід**... [3, с. 102]); 11) порівняння-додатки (...ти маєш повне право зберігати це при собі – ну хоч би **як згадку**. Або **як згадку** про згадки чи **як спогад** про спогоди [4, с. 7]; ...до того ж він відчував, що в його долоні зовсім не тендітна дівоча рученька, щось таке, **ніби дерев'яний обрубок** чи, може, **кукса** [3, с. 102]).

За синтаксичними функціями порівняння у прозі Юрія Андруховича співвідносяться з різними типами підрядних речень: 1) підрядні порівняльні присудкові (*Остання фраза звучить, **як останнє напучування*** [4, с. 9]); 2) підрядні порівняльні обставинні причини й мети (...а **страшено близькими і справжніми, ніби це єдино можливе життя** [4, с. 12]; *Його партнери так і залишилися при столі, **немоє чекаючи нового приреченого*** [3, с. 102]); 3) підрядні порівняльні означальні (... *всілякі тшопів радянські поради, **як нам тепер викручуються*** [4, с. 16]); 4) підрядні порівняльні додаткові (*Не знаю, **як до цього дійшло***... [4, с. 17]; *Немирич відчув, **як крапчини холодною поту вкривили його чоло і плечі*** [3, с. 101]; *Хома потримав ніж у руках, вдаючи, **ніби розглядає його*** [3, с. 106]).

Отже, порівняння у прозі Юрія Андруховича репрезентує явище надзвичайно різноманітне: це і структурні та значеннєві засоби відтворення семантики порівняння, це і синтаксична роль і стилістичні особливості означених конструкцій. Порівняльна конструкція на формально-граматичному рівні співвідноситься з простим реченням (є підрядною порівняльною її частиною) або з його компонентом (є порівняльним зворотом).

Порівнянні лексеми так само, якщо не більше, як і слова-образи та слова в переносному значенні, свідчать про індивідуальну природу світосприймання, на чому в свій час наголошував О. Потебня. Природа порівняння, його семантична наповненість залежить від світогляду Ю. Андруховича, характеру його світовідчуття. Для письменника характерна матеріалістична основа творення порівнянь – вони є реалістичними, напр.: *Вони вже скоро тиждень, **як не годовані, і закінчиться це повинно тим, що один із них зжере іншого*** [1, с. 106]; *І, **наче ляльку**, почав розвивати її з безлічі протрадел*... [2, с. 290]; ... *вони накрили нас, **як голух у лазні*** ... [3, с. 120]; *В Україні я повністю розчинився в алкоголі. Розумій це передусім **як метафору – в алкоголі часу*** [4, с. 322]. В основі порівнянь – їжа, одяг, алкоголь. Ці матеріальні речі найбільше у той час хвилюють письменника. Таким чином, завдяки використанню порівнянь розширюються семантико-асоціативні межі контексту і описувана реалія сприймається через призму чуттєвої індивідуальності Юрія Андруховича.

Семантична спрямованість порівняння звичайно поширюється від предмета думки до реалії, яка чимсь цей предмет нагадує, найчастіше в плані експресивно-оцінному. Напр.: ...цей «*Дитячий світ*» *зачинено аж до понеділка, і ходити по ньому двоє-трьох сумних мілітонів, нечутних, **наче приводи**, що охороняють простір з паперовими голубами* [1, с. 92] – Юрій Андрухович через першу особу (автора) розповідає про свої митарства за дефіцитним товаром у Москві, коли тільки міліціонери блукали за зачиненими дверима магазину, а він розчарований споглядав на цю картину. Письменник не тільки вводить нас у коло певних асоціацій, але й викликає виразно негативну оцінку описуваних людей.

При цьому експресія порівняння може ніби додаватися до експресії основного слова. Такі семантико-експресивні зв'язки спостерігаємо у порівнянні *Маленький тихий дідок сидить у кутку й доброзичливо спостерігає за тобою. Такий собі голуб **сивенький*** [1, с. 132]. Пестливі суфікси *-еньк* у словах *маленький* і *сивенький* викликають у нас іронію, адже головний герой нещодавно на очах у діда виблював випите і спожите за столом у кав'ярні.

Стилістична роль порівняння здебільшого полягає у виділенні якоїсь особливості завдяки зіставленню з предметом, явищем, особою, основна ознака або одна з ознак яких є водночас і ознакою порівнюваного. Напр.: *Древній і вічний, **як сама наша багатотраждальна історія, Чортопіль гостинно запрошує веселитися*** [2, с. 41]. Давнє походження міста Чортопіль Юрієм Андруховичем передається через порівняння з Україною, такою ж давньою і багатотраждальною.

Саме до таких порівнянь дуже часто вдається у романі «Рекреації» Юрій Андрухович, у якого безнадійність, недосяжність очікуваного свята *Воскресаючого Духу* (реальних демократичних змін у Україні) визначається завдяки порівнянню себе, тобто митця Хомського, з *індійським гуру* або

старим цалом: ... ступаєш на перон, трохи безпорадний, хоч зовні самовпевнений, як індійський гуру, – де Мацапура, шляк би його трафив, на дідька я сюди приперся, це свято не для мене, он як щебечуть панянки на колінах у паничів, а ти, старий цале, тут не потрібен... [2, с. 27].

Порівнюване слово й слово-порівняння знаходяться між собою в неоднакових у кожному конкретному випадку стосунках. Амплітуда стилістичного потенціалу тут може коливатися від створення одного синтетичного, неподільного образу на зразок *щуролови-інтернаціоналісти* із «Московіади» Юрія Андруховича: *Бо ви, як і щури, винищувани вами – чи не найостанніше з породжень імперії, її лебедина пісня* [1, с. 103], до підкреслення лише якоїсь однієї риси, особливості, часто асоціативно сприйнятої, так у романі «Переверзія» письменник описує жакликий зовнішній вигляд вбивці з пекла: *Бачив тільки, як закривавлений час від часу кивав давно немитою головою ...* [2, с. 189].

Отже, функціонально-стильова сфера застосування лексичних порівнянь у творчості Юрія Андруховича нагадує застосування переносних значень слова: безвідносно до стилістичної настанови слова-порівняння можуть використовуватися як стилістично нейтральні (*Якось вона влаштувала мені сценку, по-дитячому наївну і потворну...* [1, с. 49]; *Підійшовши до столу, Юрко виструнчився і, по-військово мотнувши головою, назвався* [3, с. 99]), так і стилістично марковані (*Але тільки вони, турки, можуть порятувати Москву, як колись гуси порятували Рим, від остаточного розпаду і запустіння* [1, с. 55]; *Вогнем пролетів над залогом червоний у своєму піджаці волохань і схопив Аду, як соломинку, в кільце своїх лабет* [2, с. 247]).

Таким чином, порівняння у прозі Юрія Андруховича трапляються досить часто, за семантикою вони пов'язані з посвякденним життям (процеси споживання їжі, вживання міцних напоїв, відвідування кав'ярень, любовні стосунки тощо). Реалістичність порівнянь тлумачиться нами як вияв постмодерністичного погляду на сучасне життя письменника, який не бачить у сьогоденні ні романтичних, ні феєричних фарб, тому що воно для митця сіре та непривабливе. Часте використання нецензурних слів у порівняннях вказує нам на негативну конотацію переважної частини порівнянь (у них вади окремих людей, суспільства в цілому, незадоволення власним життям тощо). Щодо стилістичної характеристики, то порівняння переважають розмовного стилю мовлення, в них відсутні асоціації щодо абстрактного світосприймання дійсності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрухович Ю. Московіада. Роман жаків / Ю. Андрухович. – Івано-Франківськ : Лілея –НВ, 2000. – 152 с.
2. Андрухович Ю. Переверзія : Роман / Ю. Андрухович. – Львів : ВНТЛ-Класика, 2004. – 304 с.
3. Андрухович Ю. Рекреації : Роман / Ю. Андрухович. – Львів: ЛА «ПІРАМІДА», 2005. – 144 с.
4. Андрухович Ю. Тасмичія. Замість роману / Ю. Андрухович. –Харків : Фоліо, 2007. – 478 с.
5. Барменкова О. П. Компаративна модель світу в російській мові та її реалізація у творах І Бабеля : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Щ. П. Барменкова. – Київ, 2003. – 20 с.
6. Конторчук Г. К. Порівняння в поетичному мовленні В. Стуса / Г. Конторчук // Творчість В. Стуса у контексті європейської культури ХХ ст.: Зб. матеріалів конференції. – Донецьк, 1998. – С. 51–56.
7. Кучеренко І. К. Порівняльні конструкції мови в світлі граматики / І. К. Кучеренко. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1959. – 106 с.
8. Сващенко А. О. Порівняння в прозі О. Кобилянська / А. О. Сващенко // Творчість О. Кобилянської у контексті української світової літератури. – Чернівці : ЧДУ, 1988. – С. 102–103.
9. Ставицька Л. В незнане вгвинчує мисль, як вихори спіральні (Порівняння в поемі М. Бажана) / Л. Ставицька // Культура слова. – К. : Наук. думка, 1985. – Вип. 29. – С. 31–35.
10. Шаповалова Н. П. Функціонально-семантичний статус порівняльних конструкцій у сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Н. П. Шаповалова. – Дніпропетровськ, 1998. – 16 с.

ФОНОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ В ПОЕЗІЇ ІГОРЯ РИМАРУКА

Актуальність статті зумовлена підвищеною увагою сучасної стилістики до поетичного доробку поетів-вісімдесятників, насамперед до мовотворчості Ігоря Римарука.

Поетичну творчість Ігоря Римарука досліджували Н. Анісімова [1–2], І. Комаренець [3], В. Неборак [4–5] та ін. Н. Аксімова велике значення надавала трактуванню аспектів модерністичної поезики Ігоря Римарука, тоді як І. Комаренець – його художньо-стильовій еволюції. Досліджували постмодерний дискурс поета також І. Фізер, В. Моренцець, В. Неборак, Т. Гундрова. Лірика Ігоря Римарука, як окремих об'єкт дослідження, ще чекає свого виконавця.

Метою статті є мовознавчий аналіз фоностилїстичного рівня мовотворчості поета Ігоря Римарука.

У митця рання і зріла творчість позначена впливами різних течій на манеру поетичного письма, тоді вже як пізня поезія відзначається своєрідністю світосприймання, власними пошуками у царині поетичного слова. Тому ми проаналізуємо на фоностилїстичному рівні його одну із останніх поетичних збірок "Сльози Богородиці" (2008).

У комплексне дослідження поетичного тексту Ігоря Римарука сучасні дослідники вносять визначення семантичних тяжінь метра і ритму в його віршах. У поезії ритм – основний організуючий елемент змістово-актуального й емоційного матеріалу в поетичному тексті. Створювані Ігорем Римаруком "суцільно мінорні" настрої, зумовлені національною традицією, індивідуальною фонологічною організацією поетичного тексту, своїм ритмам він надає певних неповторних смислових значень.

Частотний аналіз поетичного доробку Ігоря Римарука спростовує залежність розміру, римування від змістового наповнення віршів. Для Ігоря Римарука є характерними (80% від загальної кількості поезій) перехресне римування (іноді 20% – суміжне) у сонетах та елегіях, де він відповідно використовує п'ятистопний або шестистопний ямб (сонет) (40%) і п'ятистопний дактиль (елегія) (40%). Решта поезій написані верлібром (20%).

Пульсація підсвідомого, організуючи звукову оркестровку вірша, підпорядковує авторському задумові також ритмічні акценти у суголосних словах рими. У поезії Ігоря Римарука переважають чоловічі, жіночі та дактилічні рими. Жіноча і дактилічна рими створюють семантику перспективи, тоді як чоловіча – замкнутості, смислового акценту.

Найчастіше поет розпочинає перший рядок вірша дактилічною римою, яка робить його вірш тужливим і протяжним, ніби не завершеним: *Спокій, що зморене серце порадує* [6, с. 378]. Можна провести аналогію між українськими народними думами і віршами Римарука: вони нагадують жіночі голосіння, сумовиті тужливі пісні з роздуми над життям і смертю.

Природно, що перспектива жіночої (паразитонної) рими першого рядка поезії включає весь асоціативно-образний зміст Римарукового вірша. Наприклад: *Так і треба, Боже, так і треба* [6, с. 10] створює тематичні тяжіння: "перспективи фатальності", "відповідальності за все перед Богом", "приреченості"; *Принижує – бо знає, що – кохана* [6, с. 119] створює тематичні тяжіння: "приреченості через любов", "матріархальних стосунків", "жіночого образу повелительки".

З фоностилїстичного боку у поезії Римарука велику роль відіграють звукові повтори (алітерації, асонансів, звуконаслідування), адже їхнє використання створює ритмомелодію фрази, яка наповнюється логічного й емоційного змісту.

За допомогою звукопису створюється звуковий образ (*Нас тільки троє. Нас тільки троє...* [6, с. 379]). У цьому рядку велике значення має звуковий повтор – фонетичне явище, характерне для поезії, зумовлене евфонічною природою національної мови та вимогами культури поетичного мовлення.

До звукових повторів, якими послуговується Ігор Римарук, належать: алітерація, асонанс, звуконаслідування, паронімічна атракція. У наведеному прикладі присутня паронімічна атракція. Як